

УДК 343.211.4

К.Б. ЛЕВЧЕНКО, докт. юрид. наук, проф.,
Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла
Страда –Україна»

ЧИ Є ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ПРИНЦИПОМ ПРАВА В УКРАЇНІ?

Ключові слова: гендерна рівність, принцип пра-
ва, гендерна дискримінація, Закон України «Про
забезпечення рівних прав та можливостей жі-
нок і чоловіків»

У 2002 році в Національній Юридичній Академії імені Ярослава Мудрого українська вчена О.М. Руднева захистила дисертацію на тему «Гендерна рівність у праві України» [1]. Вона присвячена науковому аналізу такого явища, як дискримінація щодо жінок, розвитку принципу гендерної рівності в законодавстві України, юридичних засобів і механізмів подолання дискримінації прав жінок. У інших своїх роботах О.М. Руднева переконливо доводила тезу про те, що гендерна рівність є принципом законодавства України [2]. Висновок, який робить авторка – «гендерну рівність слід кваліфікувати як принцип права, що має безпосереднє відношення до правового статусу людини і громадянина. Поруч із його складниками (рівні права, свободи і обов'язки жінки і чоловіка, врахування особливостей статей у правовому регулюванні, система засобів гарантування рівності статей у державі), важливим є аналіз співвідношення принципу гендерної рівності з іншими принципами права» [3].

Після проведення зазначених досліджень минуло майже десять років. Був прийнятий Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [4]. Ратифікований Факультативний протокол до Конвенції ООН про ліквідацію дискримінації щодо жінок [5]. Внесені зміни до чинного законодавства, які посилюють принцип гендерної рівності. Здійснені й інші кроки по формуванню та розвитку гендерної політики держави та її нормативно-правового закріп-

лення, науковий аналіз яких знайшов відображення в працях Л. Кобелянської, Т. Мельник, К. Левченко, Н. Максименко, О. Піщуліної та інших вчених.

Водночас не лише соціальні, але й правові дослідження показують, що в останні часи гендерна дискримінація або дискримінація за ознакою статі з латентного явища перетворюється на відкрите. І знаходить закріплення в нормативних та розпорядчих документах.

Тож метою статті є здійснення науково-правового аналізу сучасних розпорядчих документів Кабінету Міністрів України та МВС України на предмет дотримання принципу гендерної рівності на прикладі наказу МВС України від 01.12.2010 р. № 590 «Про затвердження Порядку відбору кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України» [6] та Розпорядження Кабінету Міністрів від 29.12.2010 р. № 2355-р «Про проведення експерименту з підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ» [7]. Розглянемо їх детальніше.

01.12.2010 р. Міністр внутрішніх справ України підписав наказ № 590 «Про затвердження Порядку відбору кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України», зареєстрований в Міністерстві юстиції 24.12.2010 р. за № 1340/18635, яким передбачено проведення у 2011 році експерименту з організації набору осіб до вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ та їх подальшого навчання за програмою підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра за схемою «курсант – військовослужбовець – курсант» [6].

29.12.2010 р. Прем'єр-міністр України підписав розпорядження № 2355-р «Про проведення експерименту з підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ», в якому йде мова про «проведення у 2011 році експерименту з організації набору осіб до вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ та їх подальшого навчання за програмою підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного

рівня бакалавра за схемою «курсант – військовослужбовець – курсант» (далі – експеримент). Міністерству внутрішніх справ, Міністерству освіти і науки, молоді та спорту, Міністерству оборони узгодити у місячний строк порядок проведення експерименту» [7]. Що означатимуть ці два документи з точки зору принципу гендерної рівності як принципу права та законодавства України? Не більше і не менше, як ігнорування цього принципу. Розглянемо аргументи, які спонукають до подібного висновку.

Звернемося до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>). В статті 15 «Призовний вік. Призов громадян України на строкову військову службу» зазначається, що «на строкову військову службу в мирний час призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України *чоловічої* статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років...». А саме до внутрішніх військ, як передбачається експериментом, покинувши аудиторії, мають йти курсанти (хочеться сказати – колишні, бо одночасно служити і вчитися неможливо).

Таким чином, відповідно до цього Закону, участь в експерименті можуть брати лише громадяни чоловічої статі. І це тоді, коли в ОВС вже близько 20 % працівників – жінки, і ще декілька років тому серед атестованих працівників було близько 11 відсотків жінок. Окрім того, в число дискримінованих потрапляють юнаки, що мають повну середню освіту, але яким станом на 01.09.2011 р. не виповниться 17 років та 6 місяців, особи, які вже пройшли військову службу, особи рядового складу ОВС тощо.

Проілюструємо існуючі суперечності і невідповідність цих документів нормам Конституції України, Законам України «Про освіту», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», а також Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, яка ратифікована Україною і є частиною національного законодавства.

Накладання обмеження на прийняття в 2011 році до вищих навчальних закладів МВС України громадян жіночої статі, відповідно до зазначених вище Наказу та Розпорядження, підпадає під визначення дискримінації, як воно дається в статті 1 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Поняття «дискримінація щодо жінок» означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі» [5].

У Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок (Преамбула) зазначається, що «дискримінація жінок порушує принцип рівноправності та поваги людської гідності, перешкоджає участі жінок нарівні з чоловіками в політичному, соціальному, економічному та культурному житті своєї країни, заважає зростанню добробуту суспільства і сім'ї та ще більше перешкоджає повному розкриттю можливостей жінок на благо своїх країн та людства» [5].

Розпорядження та Наказ МВС порушують принципи статті 2 зазначеної Конвенції, в якій говориться, що «держави-сторони засуджують дискримінацію щодо жінок в усіх їх формах, погоджуються негайно всіма відповідними заходами здійснювати політику ліквідації дискримінації щодо жінок і з цією метою зобов'язуються: а) включити принцип рівноправності чоловіків і жінок у свої національні конституції або інше відповідне законодавство, якщо цього ще не було зроблено, та забезпечити за допомогою закону й інших відповідних заходів практичне здійснення цього принципу; б) вживати відповідних законодавчих та інших заходів, включаючи санкції там, де це необхідно, що забороняють будь-яку дискримінацію щодо жінок; в) утримуватися від вчинення будь-яких дискримінаційних актів або дій щодо жінок та гарантува-

ти, що державні органи та установи діятимуть відповідно до цього зобов'язання; г) вживати всіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок з боку будь-якої особи, організації або підприємства; д) вживати всіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо зміни або скасування чинних законів, постанов, звичаїв і практики, що являють собою дискримінацію щодо жінок» [5].

Обмеження щодо навчання осіб жіночої статі в вищих навчальних закладах системи МВС суперечить ст.5 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок. Зокрема, відповідно до цієї статті Українська держава має вживати усіх відповідних заходів з метою: «а) змінити соціальні та культурні моделі поведінки чоловіків і жінок для досягнення викоренення забобонів, звичаїв та всіх інших проявів, що ґрунтуються на ідеї неповноцінності чи зверхності однієї із статей або стереотипності ролі чоловіків і жінок». Тож постійні натяки, яким супроводжується інформаційна підтримка з боку МВС цих документів, на те, що жінкам складно служити в міліції, є одним з виявів діяльності, яка прямо забороняється ст.5 Конвенції [5].

Розпорядження Кабінету Міністрів 2355-р та Наказ МВС України порушують ст.10 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок»: «Держависторони вживають усіх відповідних заходів для того, щоб ліквідувати дискримінацію щодо жінок, з тим щоб забезпечити їм рівні права з чоловіками в галузі освіти, і, зокрема, забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок: а) однакові умови для орієнтації у виборі професії або спеціальності, для доступу до освіти і одержання дипломів у навчальних закладах усіх категорій як у сільських, так і у міських районах; ця рівність забезпечується в дошкільній, загальній, спеціальній і вищій технічній освіті, а також в усіх видах професійної підготовки; б) доступ до однакових програм навчання, однакових іспитів, викладацького складу однакової кваліфікації, шкільних приміщень і обладнання рівної якості; в) усунення будь-якої стереотипної концепції

ролі чоловіків і жінок на всіх рівнях і у всіх формах навчання шляхом заохочення спільного навчання та інших видів навчання, що сприятимуть досягненню цієї мети, і, зокрема, шляхом перегляду навчальних посібників та шкільних програм і адаптації методів навчання» [5].

Відповідно до ст.24 Конституції України, «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, *статі (виділено автором)* етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками». Однак, говорячи про експеримент при прийнятті у вищі навчальні заклади МВС України, ми маємо говорити саме про обмеження, які зазнають певні групи громадян.

Згідно ст.6 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», дискримінація за ознакою статі забороняється [4]. Згідно ст.21 того ж Закону, «Держава забезпечує рівні права та можливості жінок і чоловіків у здобутті освіти. Навчальні заклади забезпечують: рівні умови для жінок і чоловіків під час вступу до навчальних закладів, оцінки знань, надання грантів, позик студентам». Ця законодавча норма грубо порушена прийнятими нормативно-правовими актами.

Будучи одним із головних суб'єктів реалізації державної політики у сфері впровадження гендерної рівності, Кабінет Міністрів України, приймаючи подібне розпорядження, порушив ст.3 «Основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [4], якою серед інших визначені такі напрями як утвердження гендерної рівності та недопущення дискримінації за ознакою статі.

Стаття 10 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» «Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає, зо-

крема, наступні повноваження Кабінету Міністрів: «забезпечує проведення єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства...; спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади щодо забезпечення гендерної рівності...; враховує принцип гендерної рівності при прийнятті нормативно-правових актів; здійснює інші повноваження у цій сфері, передбачені законодавством України». Розпорядження 2355-р Кабінету Міністрів порушує зазначені норми національного законодавства.

В свою чергу, МВС України, відповідно до ст.12 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», має також забезпечувати надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей, що ігнорується запропонованим експериментом. Всупереч ст.6 Закону України «Про освіту», яка визначає одним з принципів освіти безперервність [8], курсанти рік не навчатимуться у вищих навчальних закладах.

Проголошуючи, що «жінки можуть служити у внутрішніх військах МВС на контрактній основі, де на загальних умовах з чоловіками, точно у такий же спосіб, виконувати обов'язки, покладені на військовослужбовців» <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/img/common/uk/publish/article/493557>, МВС ігнорує Положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців, затверджене Указом Президента 07.11.2001 р. № 1053/2001, відповідно до п.16 якого «перший контракт про проходження військової служби з особами рядового, сержантського і старшинського складу строкової військової служби, військовозобов'язаними, жінками та громадянами призовного віку укладається на строк не менше трьох років».

Перелік прикладів, які ілюструють недотримання під час прийняття аналізованих документів такого принципу права, як гендерна рівність, можна продовжувати. Але й наведених аргументів, з нашої точки зору, достатньо

для того, щоб зробити висновки та запропонувати практичні кроки.

У зв'язку з явною суперечністю зазначених документів Конституції та Законам України («Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про освіту», «Про міліцію» та інших) необхідно визнати незаконними Розпорядження від 29.12.2009 р. № 2355-р «Про проведення експерименту з підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ» та Наказ МВС від 01.12.2010 р. № 590 «Про затвердження Порядку відбору кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України в частині впровадження експерименту, та скасувати Розпорядження. Також скасувати державну реєстрацію Наказу МВС від 01.12.2010 р. № 590 «Про затвердження Порядку відбору кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України» та скорегувати його у відповідності із чинним законодавством України. Необхідно утримуватися від застосування дискримінаційних положень, запроваджуючи у життя такий принцип права та законодавства, як гендерна рівність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Руднева О. М. Гендерна рівність у праві України: дис. кандидата юрид. наук : 12.00.01 / О. М. Руднева ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 178 с.
2. Руднева О. Гендерна рівність як принцип законодавства України / О. Руднева // Право України. – 2002. – № 4. – С. 103–108.
3. Руднева О. Гендерна рівність у праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / О. Руднева. – Х., 2002.
4. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2866-15>.
5. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [Електро-

ний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_207.

6. Наказ МВС «Про затвердження Порядку відбору кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України» : від 01.12.2010 р., № 590.

7. Розпорядження Кабінету Міністрів

України «Про проведення експерименту з підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ» : від 29.12.2009 р., № 2355-р.

8. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12.

Левченко К. Б. Чи є гендерна рівність принципом права в Україні? / К. Б. Левченко // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 515–519 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11kbpvu.pdf>

Здійснено науково-правовий аналіз деяких сучасних розпорядчих документів Кабінету Міністрів та МВС України на предмет дотримання принципу гендерної рівності

Левченко Е.Б. Есть ли гендерное равенство принципом права в Украине?

Осуществлен научно-правовой анализ некоторых современных документов Кабинета Министров и МВД Украины на предмет соблюдения принципа гендерного равенства

Levchenko K.B. Whether Is Gender Equality A Right Principle In Ukraine?

The gender analysis of some decrees of Cabinet of Ministry and Ministry of Interior of Ukraine and exercising the principle of gender equality in such documents is devoted.

Форум права Форум Д